

W A S S E N D W A T E R

Serie zonde

Voordat we van start gaan, wil ik iets verklaren over hoe dat gaat, Joods omgaan met de Schrift. De koppeling van Haftara aan Torah gedeelte wijst hier de weg: die koppeling bevindt zich aan de oppervlakte van de tekst: “Want als Noachs wateren is dit voor mij” staat er bij Jeshajahoe.

De commentaren wijzen alle op de woordspeling. Hebreeuws wordt geschreven in medeklinkers. “Ki mei-Noach zoth li”, zou je ook kunnen uitspreken als “Ke jemei Noach zoth li: “Want als de dagen van Noach is dit voor mij”. Uit deze spitsvondigheid wordt meteen iets duidelijk over het ernstige spel dat de rabbijnen spelen met de tekst en datzelfde ernstige spel zullen we nu ook gaan spelen.

Joodse exegese is de “Pardes”, de tuin, het Paradijs, van de grondtekst, de Torah. Pardes is ook de afkorting voor de exegetische lenzen waarmee we de Torah tekst kunnen beschouwen.

De letterlijke betekenis van de tekst: Pshat

De allegorische betekenis van de tekst: Remez

Analoge tekstgedeelten elders in Tenach: Derash

De mystieke betekenis van de tekst: Sod

Wie de boekenkast van Torahcommentaren omver trekt, stapt in een wereld van opgewonden en hoogoplopende discussies over alle aspecten van de tekst, vaak geconcentreerd op één frase, of één woord en in die discussie voegen we ons, als we ons concentreren op Genesis 6:9:

“Dit is de familie van Noach. Noach was een rechtschapen man onberispelijk was hij onder zijn tijdgenoten. Noach richtte zijn levenswandel naar G'd”

Rashi, de letterlijke tekstverklaarder uit de 11e eeuw, vertelt ons dat het feit dat in dit vers Noachs rechtvaardigheid eerst wordt vermeld en daarna pas de namen van zijn zonen, er op duidt dat de grootste nalatenschap van de mens niet diens nageslacht is, maar de goede daden. En bij “onder zijn tijdgenoten” meldt Rashi eerlijk dat er onder de wijzen onenigheid bestaat over hoe lovend dit werkelijk is.

“Sommige van onze wijzen zien dit als lovend: hij was rechtvaardig, zelfs temidden van zijn tijdgenoten. Neem aan dat hij temidden van rechtvaardigen had geleefd, hij was nog rechtvaardiger geweest omdat zij het goede voorbeeld gaven. Anderen echter leggen dit uit ten nadele van hem: vergeleken met zijn eigen tijdgenoten was hij rechtvaardig, maar als hij in de tijd van Avraham had geleefd, dan was zijn rechtvaardigheid onopgemerkt gebleven”.

Eén zekerheid doemt uit alle commentaren op: rechtvaardigheid is relatief.

De Midrash Tanchuma (Tanchuma Buber) verklaart “rechtvaardig” als: “hij voedde de dieren en de mensen”. Verderop in de parasja wordt Noach “een man van de aarde genoemd”. Zijn rechtvaardigheid is geen kwestie van opvattingen of denkbeelden, maar van doen, van zijn daden. In de Talmoed vinden we in het strafrecht tractaat Sanhedrin 108b een intrigerend vraaggesprek tussen Shem, Noachs zoon en Elimelech, de dienaar van Avraham. Elimelech vraagt Shem in zijn diepte interview: “hoe was het toch in de ark? Wat ging er door je heen?”

“Afschuwelijk!” vertelt Shem: “Het was afzien. We hadden grote moeite om voor de dieren te zorgen. De dieren die overdag eten, moesten we overdag verzorgen, en de dieren die 's nachts eten, verzorgden we 's nachts. En even over de kameleon: mijn vader wist niet wat die eet. Op een dag zat mijn vader een granaatappel te pellen. Er viel een worm uit en de kameleon at die op. Vanaf dat moment kneedde mijn vader wat meel met water en als dat vol zat met maden gaf hij het de kameleon te eten”. Shem meldt ook dat op het eind de leeuwen erg hongerig waren, maar ook allemaal koorts kregen, zodat ze hun eetlust verloren. En de Phoenix sloeg alle voedsel af, uit beleefdheid: “Ik dacht, ik zal je maar niet lastigvallen om eten”. Noach roept dan Gds zegen af over de Phoenix, zodat die toch kan overleven.

Wat leren we hier uit, en wat leren we hier uit in deze tijd?

Ten eerste dat rechtvaardigheid geen kwestie is van absolute.

Noach's rechtvaardigheid is relatief. In de generatie van Avraham zou niemand zijn rechtvaardigheid hebben opgemerkt, zegt Resh Lakish, maar in zijn eigen, verdorven, generatie was hij een lichtend baken. Rav Chanina legt uit: het is alsof je een fles parfum op een vuilnisbelt zet. Om de fles heen ruikt het lekker, maar verder stinkt het overal nog steeds.

Vier jaar geleden begon ik met hulpverleners aan vluchtelingen. Op de Middellandse Zee en later in Griekenland, Noord Frankrijk en Parijs. Ik reed eens met iemand mee die "Ground Support" doet. Dagelijkse verdelingen van schoenen, winterkleding, slaapzakken, die ook dagelijks door politie in beslag worden genomen en ook dus dagelijks moeten worden uitgedeeld. Ze zei: "Mijn vrienden vinden mij een held, maar dat vind ik de verkeerde opvatting, het is juist klein menselijk gedrag om je medemens te gaan helpen. Als je dat omschrijft als "heldhaftig" wordt de drempel om te gaan helpen hoger in plaats van lager".

Ten tweede: rechtvaardigheid is een zaak van doen, in het hier en nu, en dat in het kleinste detail.

We zijn nu aangekomen bij de S van Paradijs, Sod, de mystieke uitleg. De Zohar: "Noach was een rechtvaardig man" (...) dit is de reden waarom er geschreven staat: "De rechtvaardigen zijn het fundament (de Yesod) van de wereld" en de wereld is op hem (Noach) gegrondvest. Hij (Noach) is de zuil die de wereld stut. En wat is die zuil? Yesod, het fundament. En zo is Noach de rechtvaardige van de wereld, tussen de zielen. (...) Hij is het verbond van vrede en van de vrede van de hele aarde. Daarom wordt hij "een man van de aarde" genoemd. (...) Waarom staat Noach Noach er twee keer? Iedere rechtvaardige persoon in de wereld heeft twee zielen: de ene blijft in deze wereld, de andere richt zich naar de Komende Wereld, de Olam ha ba. En zo vinden we dat Gd alle rechtvaardigen twee keer aanroept: Noach Noach, Avraham Avraham, Ja'acov Ja'acov, Moshe Moshe, Shmuel, Shmuel."

En hiermee zijn we in de wereld van vandaag. Hoe handelen we rechtvaardig in een situatie waarin ons handelen tot in het minniemste detail bepalend is voor de gezondheid en zelfs levensduur van de ander: houd ik afstand? Draag ik mondbedekking? Leg ik mijzelf beperkingen op? De wijzen zijn duidelijk: rechtvaardigheid is relatief in je tijd, de kleinste, stuttende daad maakt je al "onberispelijk onder je tijdgenoten". In de joodse opvatting is het een vreugdebrennende mitswa om je naasten te behoeden voor gevaar: "Sta niet werkeloos terzijde als het bloed van je naaste wordt vergoten". In de opvatting van de wijzen kan iedereen al snel een rechtvaardige zijn als men de "levenswandel richt naar de Eeuwige". Noach is ondanks zijn fouten en latere zondige aftakeling een rechtvaardige. Waarom? Omdat hij de mensen en de dieren voedde en ze zo deed overleven. Een klein moment van oplettendheid tijdens het eten van een granaatappel plus de wil om de kameleon te laten overleven, is het fundament onder de hele schepping.

Ons eigen rechtvaardig handelen, "onder onze tijdgenoten" is evenzeer het fundament onder de schepping. De levenswandel richten naar Gd. In het besef dat het meest minnieme aspect aan ons doen en laten het verschil maakt tussen leven en dood, gezondheid en en ziekte. En zo de steunpilaar is onder het voortbestaan van de schepping.

Alex de Jong

We lazen: Genesis 6: 1-22 en Jesaja 54: 1-10